

Dr. sc. Davor Derenčinović*

Dr.sc. Marta Dragičević Prtenjača**

Dr. sc. Dijana Gracin***

ALTERNATIVE KAZNI ODUZIMANJA SLOBODE

Autori u radu elaboriraju o pojmu i sadržaju alternativnih sankcija, njihovoj povezanosti s restorativnom pravdom i iznose njihove osnovne podjele i postavke. Prikazuju vrste alternativnih sankcija u Hrvatskoj i njihove karakteristike. Posebna pozornost u radu se posvećuje elektroničkom monitoringu koji je u hrvatski pravni sustav bio uveden pilot projektom 2017. godine, a do danas nije zaživio u punom opsegu, nego je ostao na razini eksperimentalne primjene. U konačnici daju svoja promišljanja o alternativnim sankcijama de lege ferenda.

Ključne riječi: kazna zatvora, alternativne sankcije, restorativna pravda, elektronički monitoring

1. UVODNO O ALTERNATIVNIM SANKCIJAMA

Naziv alternativne sankcije dolazi od latinske riječi drugi (lat. *alter, altera, alterum*),¹ tj. *alternativa* (lat.) „izbor, moguć ili nužan, između dvaju rješenja; jedno od dvaju rješenja“.² Upućuje na značenje da naslov, tj. sud koji odlučuje o izricanju sankcije može birati između dvije sankcije, ali stvarno se pojam proširio na sve mogućnosti kojima bi se zamjenjivala ponajprije kazna zatvora. Međutim, navedeni pojam se može razumjeti i na način da alternativne sankcije obuhvaćaju sve sankcije koje nisu kazna zatvora, kao zbirni pojam. *Kurtović Mišić i Krstulović Dragičević* navode kako bi značenje riječi alternativno u kontekstu kaznenopravnih sankcija obuhvaćalo „sankcije i mjere kojima se postupi prema delinkventu tako da ga se ne upućuje u penalnu ustanovu“.³ Dalje navode kako je moguće i

* Dr.sc. Davor Derenčinović, redoviti profesor u trajnom zvanju i predstojnik Katedre za kazneno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, predsjednik Akademije pravnih znanosti (Full Professor and Head of Chair of Criminal Law, Faculty of Law, University of Zagreb, the President of Croatian Academy of Legal Sciences) davorderen@yahoo.com

** Dr.sc. Marta Dragičević Prtenjača, docentica na katedri za Kazneno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Pravni fakultet (Assistant professor Faculty of Law, University of Zagreb) mdragicev@gmail.com

*** Dr. sc. Dijana Gracin, Sveučilište u Zagrebu Vojni studiji, (Associate and lecturer at Military Studies of the University of Zagreb) gdijana39@gmail.com

¹ Značenje riječi *alter*; dostupno na: <http://blog.dnevnik.hr/latinski/> (17.3.2018)

² Hrvatski leksikon; dostupno na: <https://www.hrleksikon.info/definicija/alternativa.html> (17.3.2018.)

³ Još navode da „alternativne sankcije se ne mogu zamisliti, niti mogu funkcionirati ako iza njih ne bi stajala kazna lišenja slobode kao 'osigurač' kojim se daje do znanja osuđeniku što ga čeka ne ispuni li zahtjeve koji s pred njega stavljeni izricanjem alternativne sankcije“.- Kurtović Mišić, A.; Krstulović Dragičević, A. (2014), Pravno uređenje i primjena rada za opće dobro nakon reforme materijalnog i izvršnog prava alternativnih sankcija, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol.64., br. 5-6, str. 861. (str. 859.-894.)

drugačije značenje „izraza 'alternativno' u okviru kaznenog prava u širem smislu“⁴ koji se koristi „za sve pravne oblike i postupke kojima se izbjegava kažnjavanje, odnosno načine kojima se tradicionalni preventivno- rehabilitacijsko-retributivni način reagiranja na kriminal zamjenjuje restorativnim pristupom“⁵. Prema *Ajduković i Ajduković* pojam 'alternativne sankcije' je višeznačan i u širem smislu obuhvaća sve one sankcije na osnovi kojih se osuđene osobe ne upućuju na izdržavanje zatvorskih kazni, a imaju se smatrati alternativom samo ako se izriču umjesto kazni oduzimanja slobode.⁶ Prema takvom poimanju, alternativnim sankcijama se imaju smatrati globe, kompenzacije žrtvi, restitucije ili postupak pomirenja, uvjetne osude (uvjetne zatvorske kazne), rad za opće dobro na slobodi i sl.⁷ *Klein*⁸ alternativnom sankcijom smatra „krivičnu kaznu kojom se izbjegava zatvaranje, a djelotvorno kažnjavaju počinitelji krivičnih djela, dok se postižu ciljevi zastrašivanja, rehabilitacije, retribucije i pravde“.⁹ Alternativne sankcije jednako definiraju *Grozdanić i Škorić*.¹⁰ Brojni autori (*Guenther, Mejovšek, Ajduković, Singer*) navode kako se pažnja u kaznenom pravu intenzivno usmjerila prema alternativnim sankcijama, zbog „krize“ kazne zatvora.¹¹ Porast broja izrečenih zatvorskih kazni je karakterističan za većinu europskih država krajem prošlog i početkom ovog stoljeća i trend je koji se i dalje nastavlja te predstavlja veliki problem tim državama.¹² Uz njegovu veliku zastupljenost javljaju se i mnoge negativne reperkusije,¹³ pa se smatra kako kod osoba koje su bile na izdržavanju kazne zatvora postoji visoka stopa kriminalnog povrata (penološki recidivizam), veliki su financijski izdaci za osobe koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora te negativni efekti tretmana u zatvorima, među ostalim i

Prema svemu se može zaključiti kako je klasična dualistička podjela kaznenih sankcija u suvremenom Hrvatskom kaznenom pravu već faktički napuštena, jer upravo alternative jesu tzv. „treći kolosijek“ čime je uvedena trihotomija kaznenopravnih sankcija u Hrvatskoj.

⁴ *Ibidem*

⁵ *Ibidem*

⁶ Ajduković, M., Ajduković, D., Alternativne sankcije: putovi smanjenja zatvorske populacije, Penološke teme 6/1991 (1-4) str. 51.

⁷ Potrebno je navesti kako se prema nekim starijim i napuštenim shvaćanjima i tjelesno kažnjavanje smatralo alternativnom sankcijom, iako danas ne postoje takve sankcije u zapadnoeuropskim pozitivnopravnim uređenjima u koje se ubraja i Hrvatska. - *Ibidem*

⁸ Klein u Ajduković; Ajduković, 1991, *op. cit.* (bilj. 6.), str. 52.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ Grozdanić, V. Škorić, M. (2009), Uvod u kazneno pravo opći dio, Zagreb, 2009, str. 176.;

Za više o pojmu alternativnih sankcija vidjeti i Žakman-Ban, V.; Šućur, Z. (1999), Zaštitni nadzor uz uvjetnu osudu i rad za opće dobro na slobodi, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 6. br. 2., str. 636., 637. (str. 635.-668.);

¹¹ Tako Guenther, A. L. (1970), Criminal Behavior and Social Systems, Rand McNally College Publishing Company, New York, 2nd edition, Chicago; Mejovšek, M. (1989), Evaluacija institucionalnog penološkog tretmana, Penološke teme 4 (1-2) str.1-9; Žakman-Ban; Šućur 1999, *op.cit.* (bilj. 10.); Ajduković; Ajduković, 1991, *op. cit.* (bilj. 6.)

¹² Ajduković; Ajduković, 1991, *op. cit.* (bilj. 6.), str. 49.

¹³ Tot, B. (2007), Alternative kazni zatvora- rad za opće dobro na slobodi, Policija i sigurnost, Zagreb, vol. 16., br. 1-2., str. 23. (str. 21.-39.)

dodatno inficiranje kriminalnim ponašanjima.¹⁴ Neki autori (*Horvatić, Derenčinović i Cvitanović*) zatvore u situacijama izrečenih kratkotrajnih kazni zatvora¹⁵ (koje se izvršavaju prema osobama koje su počinile lakša kaznena djela) nazivaju i školama kriminala, jer osuđenici koji se nalaze na izdržavanju takvih kazni uče od drugih osuđenika koji su počinili teža kaznena djela. Kratkotrajne kazne zatvora mogu djelovati asocijalno, a mogu izazvati i revolt kod tih osoba jer ih se izjednačava s „teškim kriminalcima“.¹⁶ S druge strane proponenti kratkotrajnih kazni zatvora ističu kako je riječ o terapijskom učinku (engl. *short sharp shock effect*) kojim se počinitelja upozorava da je na pogrešnom putu.¹⁷

Danas prevladava shvaćanje kako treba ograničiti primjenu kratkotrajnih kazni zatvora, primjenjivati alternativne sankcije ili supstitute kazni zatvora u što većoj mjeri.¹⁸ Tome u prilog idu preporuke Ujedinjenih naroda¹⁹ i Vijeća Europe²⁰ za manju primjenu zatvorske kazne i veću primjenu alternativnih sankcija, uz nastojanje rješavanja problema prenapučenosti zatvora te humaniziranju kažnjavanja u smjeru klasičnog oblika zatvaranja delinkvenata i izrade programa prevencije.

Među ostalim *Conklin* navodi da su se južnoameričke države, koje učestalije primjenjuju zatvorsku kaznu u odnosu na ostale države, orijentirale na programe tipa: izdržavanje kazne u vlastitom domu uz dopuštenje njegovog napuštanja da bi zatvorenik išao

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ Pod pojmom kratkotrajnih kazni zatvora ima se razumjeti u literaturi izrečene kazne zatvora u trajanju od tri ili šest mjeseci. Horvatić, Ž.; Derenčinović, D.; Cvitanović, L. (2017) Kazneno pravo opći dio 2- kazneno djelo i kaznenopravne sankcije, Zagreb, str. 232.

Neznatno drugačije Novoselec koji smatra da se pod tim pojmom ima razumjeti kazna zatvora u trajanju do šest mjeseci.- Novoselec, P.; Opći dio kaznenog prava, Osijek, 2016., str. 375.

¹⁶ Horvatić; Derenčinović; Cvitanović, 2017, *op. cit.* (bilj. 11.), str. 233.

¹⁷ Novoselec, 2016., *op. cit.* (bilj. 15.), str. 376.

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ Tako su Ujedinjeni narodi još 1990. godine donijeli Standardna minimalna pravila za izvaninstitucionalne sankcije, a donesen je cijeli niz dokumenata kojima se promovira razvoj alternativnih sankcija, tj. sankcija koje se provode u zajednici.-više u Ajduković; Ajduković, 1991, *op. cit.* (bilj. 6.) i Kovčo Vukadin, I; Rajić, S., Maloić, S. (2011), Izazovi u izgradnji probacijskog sustava u Republici Hrvatskoj Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 18, broj 2, str. 718 (str. 717-735.)

²⁰ Na razini Vijeća Europe: 1987 je donesena Preporuka br. R (87)3 naziva Europska zatvorska pravila koja nemaju pravno obvezujuću snagu sama po sebi, no ukoliko države prihvate preporuke tada one postaju obvezni pravni dokument za tu državu. 2006. godine Vijeće Europe je donijelo novu Preporuku Rec (2006)2, tj. nova Europska zatvorska pravila. Osnovni cilj tih dokumenata je poštivanje ljudskih prava i humanost u postupanju prema zatvorenicima. – Novoselec, 2016., *op. cit.* (bilj. 15.), str. 379.

Glede prava zatvorenika na razni Vijeća Europe donesene su i druge preporuke i pravila kao: Preporuka Rec (92) 16 o europskim pravilima o sankcijama i mjerama koje se provode u zajednici, Preporuka Rec (97) 12 o osoblju koje provodi sankcije i mjere, Preporuka Rec (99) 22 o zatvorskoj prenapučenosti i infl.aciji zatvorske populacije, Preporuka Rec (2000) 22 o poboljšanju primjene europskih pravila o sankcijama i mjerama koje se provode u zajednici, Preporuka Rec (2003) 22 o uvjetnom otpustu i Preporuka Rec (2010) 01 o europskim probacijskim pravilima.-Kovčo Vukadin i dr. (2011), *op. cit.* (bilj. 19.), str. 718.

na posao ili sudjelovao u dobrotvornim aktivnostima, elektronički monitoring počinitelja koji je na uvjetnoj slobodi ili je uvjetno otpušten i slično.²¹

Nadalje, *McDonald* izravno uspoređuje djelotvornost sankcija koje se izvršavaju u zajednici i zatvoru²². Rezultati njegovog istraživanja pokazuju da nema razlike u budućem kriminalnom ponašanju. Isto tako, on zauzima stajalište da je najbitnija izvjesnost kažnjavanja za počinjeni zločin, a ne vrsta sankcije koju izriče sud. Sankcije tzv. srednjeg puta imaju višestruku svrhu. Iz retributivne perspektive sankcije srednjeg puta mogu biti mnogo punitivnije nego probacija.

Postoji niz argumenata zašto bi bilo bolje izricati alternative nego zatvarati počinitelje kaznenih djela. Tako *Žakman-Ban* i *Šućur* navode kako su troškovi izvršavanja višestruko manji od troškova zatvaranja, da se primjenom alternativnih sankcija izbjegavaju štetni utjecaji zatvaranja (stigmatizacija, prizonizacija i sl.) i pomažu osuđeniku da se zadrži socijalni kontakti ponajprije s obitelji, te da su jednako uspješni kao i zatvorski programi (mjereno stopom recidiva).²³

2. VRSTE ALTERNATIVNIH SANKCIJA

Alternativne sankcije se prema *Sheleyu*, *Guentheru* kriminološki mogu podijeliti u nekoliko skupina.²⁴ U prvu skupinu ubrajaju se mjere kojima se žele izbjeći štetni učinci zatvora koje se mogu podijeliti u nekoliko sustava: sustav poluslobode (engl. *semi detention*), sustav otpuštanja na posao (engl. *work release*),²⁵ sustav tjednog zadržavanja (engl. *weekend detention*); sustav kućnog zatvora (engl. *house arrest*)²⁶ i sustav izdržavanja kazne u vanjskoj instituciji i to primarno medicinskoj.

²¹Conklin, J. E. (1991), *Criminology*, Macmillan Publishing Company, 4th edition, New York, 1991.

²² McDonald, D. C. (1989), *Punishment Without Walls: Community service sentences in New York City*. Rutgers University Press, Rutgers, NJ.

²³ *Žakman-Ban*; *Šućur* 1999, *op. cit.* (bilj. 10.), str. 640.-641.

²⁴ U SAD-u češće se koristi naziv za nekustodijalne mjere, opisane kao alternative za zatvaranje, „intermediate sanction“, „srednje sankcije ili međusankcije“, nego naziv zamjene tj. alternative za zatvor. To su mjere koje se nalaze na granici između tradicionalne bezuvjetne zatvorske kazne i uvjetne osude.-Guenther 1970, *op.cit.* (bilj. 11).i Ajduković; Ajduković, 1991, *op. cit.* (bilj. 6.), str. 49.

²⁵ Nagodba i rad za otpusni centar (engl. *halfway houses and work release centres*). Ovaj oblik „polu-zatvorskog“ programa omogućava osuđenoj osobi da bude slobodna tijekom radnog vremena, što joj omogućava očuvanje zaposlenja, ali istodobno podrazumijeva ispunjenje zahtjeva, povratak u ustanovu tijekom noći. - prema *Sheley*, J. F., *Criminology, A Contemporary Handbook*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1991. str. 400.

²⁶Kućni pritvor - zatvor (*house arrest ili home detention*) predstavlja gubitak slobode ali kroz boravak osuđenika kod kuće. Postoji nekoliko oblika primjene ove sankcije. Može se primjenjivati na način da je osuđenoj osobi ograničena sloboda kretanja određeni broj sati. U pojedinim slučajevima primjena se sastoji u ograničenju slobode kretanja i 24 sata na dan. Najčešće se primjenjuje kada je izrečena kratkotrajna zatvorska kazna a izvršava se kroz boravak kod kuće. Pod određenim uvjetima, kao što je to na primjer, starosna dob ili loše zdravstveno stanje osuđenika, kazna oduzimanja slobode se provodi kroz kućni zatvor. - prema Grozdanić, V.,

U drugu skupinu (tzv. pravih alternativa) ubrajaju se sankcije koje se u pravilu izriču kao glavne sankcije i predstavljaju supstitut za kaznu oduzimanja slobode. U ovu skupinu ubrajamo sustav novčane kazne; sustav sankcija kojima se ograničavaju ili oduzimaju određena prava (specifičnu formu unutar ove skupine alternativnih sankcija predstavlja tzv. sloboda pod nadzorom - *freedom under supervision*²⁷, sustav društveno korisnog rada „*community service*“²⁸, restitucija i naknada štete žrtvi).

U trećoj skupini alternativnih mjera, kojima se odlaže izvršenje kazne, su oslobađanje od kazne i odgađanje izvršenja kazne.²⁹

Sličnu podjelu navodi i Tot, citirajući Šeparovića.³⁰ Ajduković i Ajduković dijele alternativne sankcije na dvije temeljne vrste one koje obuhvaćaju „neplaćeni korisni rad u zajednici“ i one „koje predstavljaju ograničenje slobode s obveznim sudjelovanjem u programima koji se odvijaju u lokalnoj zajednici“.³¹ Kurtović Mišić i Krstulović Dragičević navode kako pojam kaznenopravnih sankcija obuhvaća u širem smislu sve „kazne, kaznene mjere i obveze koje nadležno tijelo (policija, tužiteljstvo, sud, tijelo koje odlučuje o uvjetnom otpustu itd.) može izreći počinitelju u predraspravnoj fazi suđenja i izvršenja“.³² Dalje ističu kako prema tom konceptu „nema razlike između pojmova alternativne mjere i alternativne sankcije jer su obje kategorije obuhvaćene kaznenopravnim sankcijama u širem smislu“.³³ Za potrebe njihovog rada odlučile su pojam 'sankcija' koristiti u užem smislu te su se ograničile na dvije zamjenske kazne – rad za opće dobro (čl. 55. KZ-a) i uvjetnu osudu (čl. 56. KZ-a) te djelomičnu uvjetnu osudu (čl. 57. KZ-a), dok kućni zatvor (čl. 44. st. 4. KZ-a) ne smatraju

Sistem sankcija u nacrtu Novog hrvatskog Kaznenog zakonika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol.1, br. 1/1994, str. 540.

Nešto više od dva desetljeća u pojedinim zapadnim pravnim sustavima primjenjuje se kućni pritvor. Valjalo bi se složiti sa gledištem Nerise Keay da je kućni pritvor kao vrsta ograničenja slobode kolateralna kazna – prema Keay, N., Home Detention-An Alternative to Prison, Current Issues in Criminal Justice, vol.12, No.1, 2000-2001. str. 98-105.

²⁷Intenzivni nadzor („*intensive supervision*“), koji se primjenjuje uz uvjetnu osudu i uvjetni otpust. Rezultati istraživanja su pokazali da je provedba ovog programa uspješnija kod manje opasnih počinitelja. - Sheley, J. F. 1991, *op.cit.* (bilj. 25.)

²⁸Rad za opće dobro (*community service*) uglavnom se primjenjuje uz uvjetnu osudu, a podrazumijeva da osuđenik radi određen broj sati za opće dobro bez naknade. Rad za opće dobro ili društveno koristan rad predstavlja najčešće primjenjivanu alternativu danas. Prvi put je uvedena u Engleskoj i Walesu 1973., a nakon toga se pojavila u Kanadi, Australiji, Novom Zelandu i nekim državama SAD-a. U različitim formama danas egzistira u Njemačkoj, Danskoj, Italiji, Finskoj, Irskoj, Izraelu, Luksemburgu, Nizozemskoj, Portugalu, Švedskoj, Bugarskoj, Mađarskoj, Poljskoj, Rumunjskoj te nekim azijskim državama: Fiji, Šri Lanka i Hong Kong. - prema Grozdanić 1994, *op. cit.* (bilj. 26.), str. 540.

²⁹Šeparović, Z., Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju, Zagreb, 2002., str. 153

³⁰Tot 2007, *op. cit.* (bilj. 13.), str. 25.

³¹Ajduković; Ajduković, 1991, *op. cit.* (bilj. 6.), str. 52.

³²Kurtović Mišić; Krstulović Dragičević 2014, *op. cit.* (bilj. 3.), str. 862.

³³*Ibidem*

alternativnom sankcijom nego načinom izvršavanja kazne zatvora.³⁴ Potrebno je ovdje napomenuti kako su autorice u pravu, ali suštinski bi se i ovaj oblik izdržavanja kazne imao smatrati alternativnom sankcijom u širem smislu, jer je upravo to njegova suština - počinitelj ne odlazi na izdržavanje kazne zatvora u kaznionicu (zatvor) i ne oduzima mu se sloboda u potpunosti, nego mu se ona ograničava.

Alternativne sankcije potrebno je promatrati i iz rakursa restorativne pravde,³⁵ jer se alternativnim sankcijama jednim njihovim dijelom nastoji ostvariti i restorativna pravda prema društvu i oštećeniku. Koncept restorativne pravde uključuje aktivnosti počinitelja u namjeri da nadoknadi štetu žrtvi i široj društvenoj zajednici. Cilj sankcija koje se izvršavaju u zajednici je vratiti sklad kroz počiniteljevo djelovanje kako prema njemu samom tako i prema društvu. Naglasak je na poboljšanju počinitelja te obeštećenju žrtve.³⁶

Restorativna pravda (engl. *restorative justice*) i sankcije koje se izvršavaju u zajednici (engl. *community justice*) vrlo su zastupljeni pristupi posebice u američkoj praksi. Iako se oba koncepta preklapaju, oni imaju koncepcijske različitosti i predstavljaju odvojene pokrete.³⁷ White je napisao kako postoji povezanost između sankcija koje se izvršavaju u zajednici kao oblik profesionalne prakse i koncepta restorativne pravde kao pravnofilozofskog okvira za djelovanje.³⁸ Sankcije koje se izvršavaju u zajednici predstavljaju individualizirani pristup kojem je osnova individualizacija sankcije u punom opsegu, kroz primjenu sankcija koje se

³⁴ *Ibidem*

³⁵ Tijekom zasjedanja Savjeta za prevenciju zločina i kazneno pravosuđe Gospodarskog i socijalnog Vijeća UN-a, na četrnaestom zasjedanju usvojene su smjernice koje države članice trebaju implementirati u nacionalno zakonodavstvo, a značajnija pitanja o kojima se raspravljalo odnose se na djelovanje usmjereno na borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, protiv korupcije, krijumčarenja ljudi, oružja, pranja novca, terorizma, računalnog kriminala, položaja svjedoka.- United Nations, Economic and Social Council, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Fourteenth session, Vienna, 23-27 May 2005: Follow-up to the plan of action for the implementation of the Vienna Declaration on Crime and Justice: Meeting the Challenges of the Twenty-first Century, Report of the Secretary – General - Komisija za prevenciju zločina i kazneno pravosuđe, 14. sjednica, Beč, 23-27. svibnja 2005.: Akcijski plan za implementaciju Bečke Deklaracije o zločinu i pravdi: Sastanak Izazovi 21. stoljeća. E/CN.15/2005/12.

³⁶ Vidjeti: White, R., Tomkins, K., Issues in Community Corrections', Briefing Paper No2, Criminology Research Unit, 2003., School of Sociology & Social Work, University of Tasmania.

³⁷ Vidjeti više u: Kurkee, I.: Restorative and Community Justice in the United States, Crime and Justice: A Review of Research No 27 (235-304); Braithwaite, J; Braithwaite, R. (1999), Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Account, University of Chicago (1-127).; Tonry, M. (1997), Intermediate sanctions in sentencing guidelines, U. S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, Report NCJ 165043.

³⁸ Stav koji zastupa White zasniva se na polazišnoj osnovi koja glasi - sankcije koje se izvršavaju u zajednici trebaju biti sagledane kao sastavni dio društva. Općenito govoreći, prvi pristup naglašava pitanja kao što su odgovornost, kazna, kontrola i fokusiranje na ono što je počinitelj učinio. Takav pristup u pretežitom broju slučajeva rezultira uporabom zatvora ili odlaskom u pritvor. Smisao je kazniti počinitelja zbog onoga što je počinio. -White, R. (2004), Community Corrections and Restorative Justice; Current Issues in Criminal Justice, Volume 16, No.1, July, str. 42-56;

izvršavaju u zajednici, te nastojanju da se počinitelj resocijalizira i utječe na njega da ubuduće ne čini kaznena djela. U ovom slučaju pravda je nešto što se čini u korist počinitelja, a time šire gledano i zajednice. Pristup koji se temelji na konceptu restorativne pravde je malo drugačiji. Ovakav model podrazumijeva pravdu koja se sastoji od očekivanja da počinitelj nešto učini, koje autor označava kao „*something that is done by you*“. Najpoznatiji primjeri primjene restorativne pravde su Australija i Novi Zeland. Koncept restorativne pravde zasniva se na tri temeljna načela: zločin je po prirodi narušavanje osobnih i međuljudskih odnosa; nasilje stvara obveze i odgovornosti; konceptom restorativne pravde se „liječi“ i zamjenjuje pogrešno ispravnim. Ukratko, postoji jasna razlika između koncepta retribucije i sustava pravde koji se zasniva na povratu u prijašnje stanje,³⁹ a time i obeštećenju žrtve, upućivanja prijekora i srama počinitelju. Pod „kišobranom restorativne pravde“ ima i onih stajališta koji koncept restorativne pravde vide kao postupak „preusmjerenja - *diversion*“ iz formalnog kaznenog postupka kao i onih koji vide koncept restorativne pravde kao alternativni pristup postojećem pravosudnom sustavu⁴⁰. Bit restorativnog sustava pravde je popravak štete nastale počinjenim kaznenim djelom i podrazumijeva rad s počiniteljem, žrtvom i društvom u cjelini, odnosno sa svima onima koji su izravno povrijeđeni zbog počinjenog kaznenog djela⁴¹.

2.1. Alternativne sankcije u Hrvatskoj

Pojam alternativnih sankcija nije posebno definiran u hrvatskom kaznenom pravu. Štoviše, danas u hrvatskom kaznenom pravu ne postoji niti definicija kaznenopravnih sankcija, dok je takva odredba postojala u prijašnjem Kaznenom zakonu iz 1997. godine (dalje: KZ97).⁴² U tom kontekstu potrebno je napomenuti kako se neke alternative (kao rad za opće dobro, uvjetna osuda i djelomična uvjetna osuda) smatraju modifikacijama kazni,⁴³ tj. nisu samostalne sankcije, no naravno da ih se može i ima smatrati sankcijama u širem smislu.

Za potrebe ovog rada alternativnim sankcijama ili tzv. alternativama podrazumijevamo sve sankcije (samostalne ili nesamostalne) koje se mogu izreći umjesto kazne zatvora. U tom

³⁹ Vidjeti više u Braithwaite, J. 1999, *op. cit.* (bilj. 37), str. 87;

Bazemore, G., Walgrave, L. (1999) *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*, Criminal Justice Press, Monsey, New York.

⁴⁰ Tako primjerice Bazemor i Walgrave - *Ibidem*. Za više o tome v. Horvatić, Ž. (1984) XIII Međunarodni kongres za krivično pravo - III sekcija: Odustajanje od gonjenja i mirenje (*diversion, mediation*). *JRKKP*, 3-4

⁴¹ Tako Zehr, H., Mika, H., *Fundamental Concept of Restorative Justice*; *Contemporary Justice Review*, 1998., vol 1., No 1, str. 47-56.

⁴² Vrste kaznenopravnih sankcija- čl. 5. „(1) Kaznenopravne sankcije koje se mogu propisati zakonom i primijeniti prema počinitelju kaznenog djela jesu: kazne, mjere upozorenja (sudska opomena i uvjetna osuda), sigurnosne mjere i odgojne mjere“- Kazneni zakon iz 1997 NN 110/97,27/98,50/00,129/00, 51/01, 111/03,90/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 77/11

⁴³ Novoselec, 2016., *op. cit.* (bilj. 15.), str. 377. i 397.

kontekstu moglo bi se alternativne sankcije podijeliti na alternativne sankcije u užem i širem smislu. U užem smislu bi to bile rad za opće dobro, uvjetna osuda i djelomična uvjetna osuda, kao modifikacije kazni te novčana kazna; a u širem smislu uz navedene bi to bila i dva načina izvršavanja kazne zatvora - uvjetni otpust (čl. 59. KZ-a), kućni zatvor (čl. 44. st. 4. KZ-a) i drugi oblici alternativa kao primjerice nadzor izvršavanja obveza prema rješenju državnog odvjetnika kada odlučuje o kaznenom progonu prema načelu svrhovitosti.⁴⁴ Za potrebe rada zadržat ćemo se na alternativnim sankcijama u užem smislu.

Izvršavanje većine alternativa (rada za opće dobro, zaštitnog nazora uz uvjetnu osudu, zaštitnog nazora uz uvjetni otpust i drugih oblika alternativa) je regulirano Zakonom o probaciji (dalje: ZP) i u nadležnosti je Ureda za probaciju pri Ministarstvu pravosuđa.⁴⁵ Opseg primjene tog Zakona reguliran je njegovim člankom 10. Međutim, potrebno je napomenuti kako se taj zakon i nadzor Ureda za probaciju te djelovanje njegovih službenika ne odnosi na „čistu“ uvjetnu osudu, tj. uvjetnu osudu uz koju nije izrečena neka posebna obveza ili zaštitni nadzor.⁴⁶ Na takvu uvjetnu osudu i neke druge sankcije (neke sigurnosne mjere) se primjenjuje Zakon o izvršenju sankcija izrečenih za kaznena djela, privredne prijestupe i prekršaje još iz 1974. godine.

Prije analize alternativa, svega nekoliko napomena o kazni zatvora u hrvatskom kaznenom pravu. Zakonom su propisane dvije vrste kazne zatvora – kazna zatvora i kazna dugotrajnog zatvora.⁴⁷ Upitno je, međutim, u kojoj mjeri se te dvije vrste kazni sadržajno razlikuju jer se iz zakonskog teksta može zaključiti da je osnova razlikovanja isključivo u njihovu trajanju, a ne primjerice i u pretpostavkama primjene. Odvojeno od toga, postoji mogućnost primjene kućnog zatvora koji se smatra načinom izvršavanja kazne zatvora ako je ona izrečena u trajanju do godine dana. Posebno valja ukazati na iznimnost primjene

⁴⁴ Za više vidjeti - Kurtović Mišić; Krstulović Dragičević 2014, *op. cit.* (bilj. 3.) str. 869. i čl. 10. Zakona o probaciji NN 143/12

⁴⁵ Zakon o probaciji NN 143/12;

U postupku je donošenje novoga Zakona o probaciji. dostupno na:

<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2018/03%20o%C5%BEujak/84%20sjednica%20VRH//84%20-%202.pdf> (11.4.2018.)

⁴⁶ Zakonu o probaciji je prethodio Zakon o izvršavanju zaštitnog nazora i rada za opće dobro na slobodi iz 1999. godine (NN 128/1999) kada je stvorena i stvarna mogućnost izvršenja zaštitnog nazora i rada za opće dobro unatoč i ranijem postojanju zakonskih odredbi koje se nisu mogle provoditi zbog nepostojanja provedbenog propisa. Prvi zakon o probaciji donesen je 2009. godine (NN 153/09), a potom potpuno novi zakon 2012. godine – Cvitanović, L.; Glavić, I. (2011), Aktualna pitanja problematike uvjetne osude u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu, Pravni Vjesnik, vol.27, br.43, str. 44. (str. 43.-69.)

⁴⁷ Čl. 44. KZ-a

Kazna zatvora može se izreći u trajanju od 3 mjeseca do 20 godina, a kazna dugotrajnog zatvora od 21 do 40 godina, a samo iznimno u situaciji stjecaja kada su za pojedinačna kaznena djela utvrđene kazne dugotrajnog zatvora čiji zbroj prelazi 50 godina, može se izreći i (jedinstvena) kazna dugotrajnog zatvora u trajanju 50. godina (čl. 51.st. 3. KZ-a)

kratkotrajne zatvorske kazne. Naime, kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci sud može izreći samo ako se može očekivati da se novčana kazna ili rad za opće dobro neće moći izvršiti ili ako se novčanom kaznom, radom za opće dobro ili uvjetnom osudom ne bi mogla postići svrha kažnjavanja (čl. 45. st. 1. KZ-a).⁴⁸ Jasno je da se alternative imaju primijeniti za lakše oblike kaznenih djela, pa je samim tim isključena njihova primjena umjesto kazne dugotrajnog zatvora.

2.1.1. Novčana kazna

U hrvatskom kaznenopravnom sustavu i Kaznenom zakonu (dalje: KZ)⁴⁹ prihvaćen je tzv. sustav dani-novčana kazna, odnosno sustav dnevnih dohodaka⁵⁰ po uzoru na švedski, finski⁵¹ ali i njemački sustav.⁵² Novčana kazna je umnožak broja dnevnih iznosa i visine dnevnog iznosa,⁵³ pa se u presudi naznačuje i broj dnevnih iznosa i visina dnevnog iznosa kao i umnožak koji je onda odmjerena novčana kazna u apsolutnom iznosu. Broj dnevnih iznosa ne može biti manji od trideset niti veći od tristo šezdeset dnevnih iznosa, osim za kaznena djela počinjena iz koristoljublja, kada broj dnevnih iznosa može biti i pet stotina ili kad je novčana kazna od pet stotina dnevnih iznosa izričito propisana KZ-om. I broj i visina dnevnog iznosa moraju se utvrditi od strane suda, a utvrđivanje visine dnevnog iznosa nerijetko je podložna i diskrecijskoj procjeni suda, što je i zakonska mogućnost, kada bi utvrđivanje njegove visine bilo „povezano s nerazmjernim teškoćama ili ako se predlaže izricanje kazne u postupku za izdavanje kaznenog naloga“.⁵⁴ Broj dnevnih iznosa utvrđuje se na temelju okolnosti za odmjeravanje kazne koje su navedene u članku 47. KZ-a, osim onih koje se odnose na imovinske prilike počinitelja. Visina dnevnog iznosa se ima utvrditi na malo drugačiji način i to uzimajući u obzir počiniteljeve prihode i imovinu te prosječne troškove nužne za uzdržavanje počinitelja i njegove obitelji. Visina dnevnog iznosa ne može biti manja

⁴⁸ Citirana odredba se ne odnosi „na kaznu zatvora kao zamjenu za neplaćenu novčanu kaznu iz članka 43. stavka 3. ili za neizvršen rad za opće dobro iz članka 55. stavka 7. ili za opozvanu uvjetnu osudu iz članka 58. KZ-a“. (Čl. 45.st.2. KZ-a)

⁴⁹ Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15 i 101/17

⁵⁰ Za više vidjeti Novoselec, P. (2005), Sustav dan-novčana kazna i njegova primjena u hrvatskom kaznenom pravu, Hrvatska pravna revija, lipanj (str. 80-89.)

Ovaj model ima se primjenjivati i na sporednu novčanu kaznu, tj. kada se novčana kazna izriče kao sporedna sankcija.

Drugačija je primjena novčane kazne za pravne osobe čl. 10. Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela NN 151/03, 110/07, 45/11, 143/12

⁵¹ Horvatić; Derenčinović; Cvitanović, 2017, *op. cit.* (bilj. 15.), str. 229.

i Novoselec, 2016., *op. cit.* (bilj. 15.), str. 391

⁵² Čl. 40. Strafgesetzbuch dostupno na: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html (13.3.2018.)

⁵³ Čl. 42. st. 2. KZ-a

⁵⁴ Čl. 42. st. 5. KZ-a

od 20 kuna ni veća od 10 000 kuna.⁵⁵ Počinitelj je dužan novčanu kaznu platiti u roku koji odredi sud, a koji ne može biti kraći od trideset dana niti duži od šest mjeseci, a može mu se naložiti i obročna otplata u roku do jedne godine, a iznimno se taj rok (rok plaćanja kao i rok za obročnu otplatu) može produžiti na 24 mjeseca ako je došlo do znatnog pogoršanja imovinskih prilika do kojih je došlo bez njegove krivnje nakon donošenja presude. Ako osuđenik iz neopravdanih razloga ne plati već samo jedan obrok sud može odrediti da će se obročna otplata ukinuti.⁵⁶

Člankom 43. KZ-a regulirani su slučajevi zamjene nenaplaćene novčane kazne. Tako je stavkom 1. članka 43. KZ-a propisano da će se novčana kazna kada nije u cijelosti ili djelomično plaćena u roku koji je određen presudom, a ne postoje uvjeti iz članka 42. stavka 7. KZ-a, naplatiti prisilno putem ovlaštene institucije u skladu s odredbama posebnoga zakona. Ukoliko se novčana kazna ne naplati prisilno u roku od tri mjeseca, sud će uz pristanak osuđenika donijeti odluku o zamjeni novčane kazne radom za opće dobro, na način da se jedan dnevni iznos zamijeni s dva sata rada, pri čemu rad za opće dobro ne smije premašiti sedamsto dvadeset sati.⁵⁷ U situaciji kada osuđenik ne pristane na rad za opće dobro ili ga ne izvrši, novčana kazna, odnosno rad za opće dobro zamijenit će se kaznom zatvora.⁵⁸ Kada se novčana kazna zamjenjuje kaznom zatvora, sud će jedan dnevni iznos zamijeniti s jednim danom zatvora, a rad za opće dobro će se zamijeniti sukladno odredbi članka 55. stavka 2. KZ-a, pri čemu kazna zatvora ne može biti dulja od dvanaest mjeseci.⁵⁹ Osuđeniku koji je platio novčanu kaznu nakon pravomoćnosti odluke o zamjeni, obustavit će se izvršenje kazne zatvora ili rada za opće dobro.⁶⁰ U slučaju djelomične isplate, izvršit će se samo preostali dio navedenih kazni. Ako osuđenik koji nema stalno prebivalište ili boravište u Republici Hrvatskoj ne plati novčanu kaznu u roku određenom presudom, sud će je zamijeniti kaznom zatvora.

⁵⁵ Čl. 42. st. 4. KZ-a

⁵⁶ Čl. 42. st. 6. i 7. KZ-a

⁵⁷ Čl. 43. st. 2. KZ-a

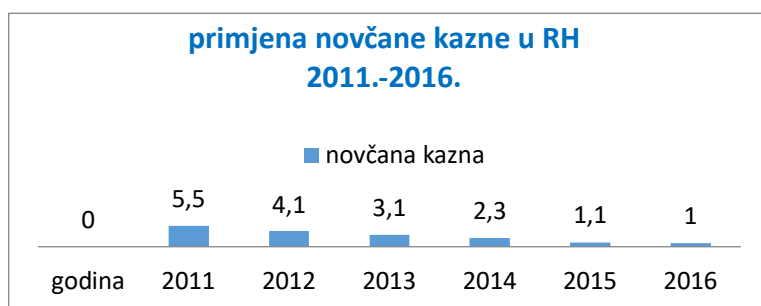
⁵⁸ Čl. 43. st. 3. KZ-a

⁵⁹ Čl. 43. st. 4.-6. KZ-a

⁶⁰ Čl. 43. st. 5. KZ-a

Tablica 1. Prikaz izrečene novčane kazne u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2016.⁶¹

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
UKUPAN BROJ OPTUŽENIH	31208	26622	22397	18089	15198	15889
OSUĐENIH	23389	20548	16617	14888	12552	13412
NOVAČANA KAZNA BEZUVJETNA (%)	5,5	4,1	3,1	2,3	1,1	1
NOVČANA KAZNA UVJETNO (%)	0,5	0,6	0,5	0,5	2,0	1,6

Grafikon 1. Prikaz izrečene novčane kazne u RH od 2011 . do 2016.⁶²

Prema podacima iz tablice 1 i grafikona 1 jasno se vidi kako se novčana kazna primjenjuje relativno rijetko i kako je zamjetan trend opadanja. U šest promatranih godina, prosječni postotak izricanja novčane kazne je 2,85%, što je uistinu mali postotak. Razlog tome ne može se sa znanstvenog stajališta utvrditi sa sigurnošću prema ovako dostupnim podacima bez provođenja nekih dodatnih istraživanja, no za pretpostaviti je da sudovi rjeđe izriču ovu sankciju zbog lošijih imovinskih prilika počinitelja.

2.1.2. Uvjetna osuda i djelomična uvjetna osuda

Uvjetna osuda⁶³ kao još jedna od alternativa u hrvatskom kaznenom pravu regulirana je člankom 56. KZ-a kojim se određuje da se kazna na koju je počinitelj osuđen neće izvršiti

⁶¹ Tablicu izradili autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku; dalje: DZS (Izvješće DZS-a br. 1478/2012, 1504/2013, 1528/2014, 1551/2015, 1576/16, 1605/2017); dostupno na: <https://www.dzs.hr/> (11.4.2018.)

⁶² Grafikon izradili autori prema podacima DZS-a

ako počinitelj u vremenu provjeravanja ne počini novo kazneno djelo i ispunji određene mu obveze. Njezina primjena je ograničena na situacije u kojima je izrečena kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna (tzv. formalni uvjeti primjene), i ako su ispunjeni svi materijalni uvjeti, tj. kada sud ocijeni da počinitelj i bez izvršenja kazne neće ubuduće činiti kaznena djela s tim da će pri tom voditi računa o ličnosti počinitelja, njegovu prijašnjem životu, osobito je li ranije osuđivan, obiteljskim prilikama, okolnostima počinjenja samog kaznenog djela te ponašanju nakon počinjenog kaznenog djela, osobito o odnosu počinitelja prema žrtvi i nastojanju da oštećeniku popravi štetu. Vrijeme provjeravanja ili tzv. vrijeme kušnje ne može biti kraće od jedne niti dulje od pet godina, i važno je napomenuti da se odmjerava na pune godine, a teče od dana pravomoćnosti presude.⁶⁴ Uz uvjetnu osudu sud može počinitelju odrediti jednu ili više posebnih obveza samostalno sukladno odredbama članka 62. i članka 63. KZ-a ili uz zaštitni nadzor sukladno odredbi članka 64. KZ-a, čije trajanje ne smije biti dulje od vremena provjeravanja. U situacijama kada sud izrekne kaznu zatvora i novčanu kaznu, može odlučiti da se pod uvjetima iz ovoga članka neće izvršiti samo kazna zatvora.⁶⁵

Djelomična uvjetna osuda svojevrsna je novina u hrvatskom kaznenom pravu u koji je uvedena, po uzoru na francusko kazneno pravo, novim Kaznenim zakonom⁶⁶ donesenim 2011 godine. Izriče se počinitelju koji je osuđen na novčanu kaznu ili kaznu zatvora u trajanju duljem od jedne, a manjem od tri godine (formalni uvjet).⁶⁷ Pri njezinom izricanju mora biti zadovoljen i materijalan uvjet, tj. postojanje visokog stupnja vjerojatnosti da i bez izvršenja cijele kazne počinitelj neće ubuduće činiti kaznena djela. Zanimljivo je što je formalni uvjet izricanja djelomične uvjetne osude relativno jasan i precizan glede kazne zatvora, dok nije tako decidiran u pogledu novčane kazne, što može uzrokovati probleme pri odlučivanju o

⁶³ Uz uvjetnu osudu i uvjetni otpust u svijetu, postoje mnogi programi, među kojima se u literaturi kao najčešći uz opisane koriste:

- elektronski monitoring (*electronic monitoring*) najčešće se primjenjuje uz kućni pritvor i pojačani nadzor, uz korištenje posebnih uređaja za praćenje (satelitsko praćenje, telefonske linije, emitiranje signala, računala i slično); pretraga urina (*urine screening*) koristi se da bi se utvrdilo konzumira li osuđena osoba alkohol ili droge;
- shock probation (ovaj program podrazumijeva da uvjetno osuđena osoba provede u zatvoru veoma kratak vremenski period, često kraći od mjesec dana, u cilju „demonstracije ozbiljnosti kaznenog prava“ sa svrhom da će to iskustvo uvjeriti počinitelja i utjecati na njegovo buduće ponašanje; globa (*fines*) rijetko se koristi kao samostalna sankcija. Obično se koristi s drugom sankcijom, primjerice uvjetnom osudom.- tretmansi programi (*treatment programs*) primjenjuju se u velikom broju slučajeva na počinitelje (sa specifičnim problemima kao što je seksualni poremećaj, zlostavljanje ili emocionalni poremećaji) kako bi im se pružila odgovarajuća pomoć u svladavanju poteškoća. - prema *Sheley* 1991, *op.cit.* (bilj. 25.)

⁶⁴ Čl. 56. KZ-a

⁶⁵ Čl. 56. st.6. KZ-a

⁶⁶ Novi Kazneni zakon donesen je 2011 godine, a stupio je na snagu 1.1.2013. godine

⁶⁷ Čl. 57. KZ-a

izricanju i primjeni djelomične uvjetne osude u odnosu na uvjetnu osudu. Suština ove modifikacije kazni, tj. alternative je da osuđenik jedno vrijeme izdržava kaznu, nakon čega mu se ona uvjetuje i to on zna unaprijed. Osuđenik na kaznu zatvora tako zna unaprijed, tj., u trenutku pravomoćnosti presude koliko mora izdržati kaznu, te za koliko ima biti pušten, odnosno kada će se prema njemu početi primjenjivati uvjetna osuda.⁶⁸ Može se reći da iako je djelomična uvjetna osuda oblik uvjetne osude, u jednu ruku je i hibrid dvije sankcije od kojih je jedna samostalna, a druga prema trenutnom shvaćanju u hrvatskom kaznenom pravu nesamostalna, tj. - kazne zatvora i uvjetne osude. Zakon propisuje i koliko dio kazne mora biti neuvjetovan, tj. koliko najmanje osuđena osoba mora izdržati kaznu. Tako je propisano da neuvjetovani dio kazne zatvora mora iznositi najmanje šest mjeseci, a najviše jednu polovinu izrečene kazne, dok neuvjetovani dio novčane kazne ne može iznositi manje od jedne petine ni više od jedne polovine izrečene kazne.⁶⁹ Kako ne bi došlo do zabune, pri tumačenju i primjeni ove modifikacije kazne jasno je propisano da se na neuvjetovani dio kazne zatvora ne mogu se primijeniti odredbe o uvjetnom otpustu za razliku od uvjetovanog dijela kazne na koji se primjenjuju odredbe o uvjetnoj osudi,⁷⁰ pa tako među ostalim i rok kušnje.

Odredbe o opozivu odnose se kako na uvjetnu osudu tako i djelomičnu uvjetnu osudu, a opoziv je obligatoran ako osuđenik bude osuđen za jedno ili više kaznenih djela počinjenih za vrijeme provjeravanja te mu bude izrečena kazna zatvora u trajanju duljem od jedne godine, kao i u situaciji kada bez opravdanog razloga u određenom roku ne vrati imovinsku korist ostvarenu kaznenim djelom.⁷¹ Sud ima slobodu razmatranja glede opoziva uvjetne osude ako je osuđenik u vremenu provjeravanja počinio kazneno djelo ili više kaznenih djela za koja mu je izrečena kazna zatvora do godine dana ili novčana kazna,⁷² kada osuđenik ne ispunjava svoje obveze ili sigurnosne mjere ili se ne podvrgne zaštitnom nadzoru,⁷³ ali i u situaciji kada se ustanovi da je počinio neko drugo kazneno djelo prije ovog za koje mu je bila izrečena uvjetna osuda.⁷⁴

⁶⁸ To je ujedno i jedna od većih razlika djelomične uvjetne osude u odnosu na uvjetni otpust.

⁶⁹ Za više o odnosu uvjetne osude i rada za opće dobro, a posebno o problematici uvjetne osude prema pravnim osobama vidjeti Cvitanović; Glavić 2011, *op. cit.* (bilj. 46.)

⁷⁰ Čl. 57. st. 4. i 5. KZ-a

⁷¹ Čl. 58.st.1. KZ-a

⁷² Više o načinu opozivanja i mogućnostima koje sud ima na raspolaganju vidjeti čl. 57. st. 4.-8. KZ-a

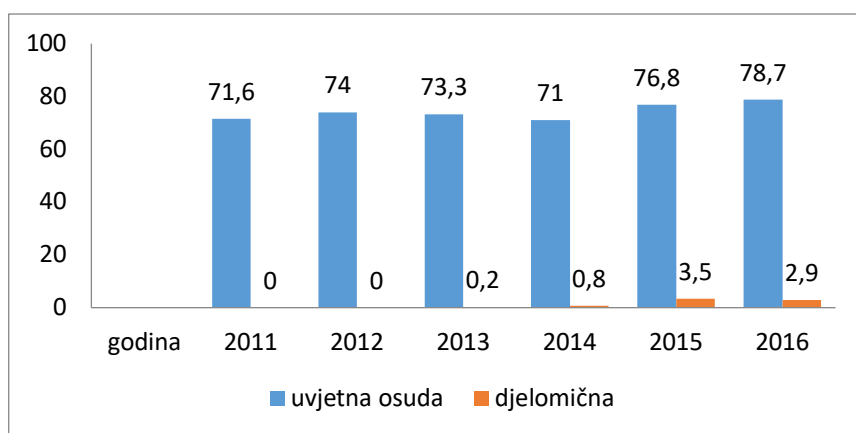
⁷³ Čl. 58. st. 5. KZ-a

⁷⁴ Čl. 58.st. 6. KZ-a

Sud uz uvjetnu osudu i djelomičnu uvjetnu osudu može počinitelju naložiti izvršavanje niza posebnih obveza,⁷⁵ kojima će se ili dodatno pomoći počinitelju kako bi ga se ponovno reintegriralo u društvo ili kao oblik reparacije štete nanesene žrtvi, u kojem pravcu se vidi segment restorativne pravde.

Tablica 2. Primjena uvjetne osude i djelomične uvjetne osude u Republici Hrvatskoj od 2011.-2016.⁷⁶

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
UKUPAN BROJ OPTUŽENIH	31208	26622	22397	18089	15198	15889
OSUĐENIH	23389	20548	16617	14888	12552	13412
ZATVOR UVJETNO (%)	71,6	74,0	73,3	71,0	76,8	78,7
DJELOMIČNA UVJETNA KAZNA (%)	-	-	0,2	0,8	3,5	2,9

Grafikon 2. Primjena uvjetne osude i djelomične uvjetne osude u Republici Hrvatskoj od 2011.-2016.⁷⁷

⁷⁵ Posebne obveze primjerice su navedene u čl. 62. KZ-a i nisu taksativno navedene. Na primjer 1) nastavak obrazovanja ili osposobljavanje za određeno zanimanje koje odabere uz stručnu pomoć nadležnog tijela za probaciju, 2) zaposlenje koje odgovara njegovoj stručnoj spremi ili razini obrazovanja, osposobljenosti i stvarnim mogućnostima obavljanja radnih zadataka, koje mu savjetuje i omogućiti nadležno tijelo za probaciju, 3) nadzirano raspolaganje prihodima u skladu s potrebama osoba koje je po zakonu dužan uzdržavati i prema savjetima nadležnog tijela za probaciju i dr.

⁷⁶ Tablicu izradili autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku; dalje: DZS (Izvješće DZS-a br. 1478/2012, 1504/2013, 1528/2014, 1551/2015, 1576/16, 1605/2017); dostupno na: <https://www.dzs.hr/> (11.4.2018.)

⁷⁷ Grafikon izradili autori prema podacima DZS-a

Za razliku od novčane kazne, jasno se vidi kako su uvjetna osuda i djelomična uvjetna osuda vrlo zastupljene i to sa gotovo 80% u ukupnoj strukturi izrečenih sankcija. U promatranom razdoblju od šest godina prosjek izricanja uvjetne osude (i djelomične uvjetne osude) je 75,3 %, s naznakom tendencije porasta (u posljednje dvije godine bilježi se lagani porast izricanja ovih sankcija). Međutim, valja napomenuti da primjena djelomične uvjetne osude nije zaživjela u praksi (v. grafikon 2) vjerojatno zbog okolnosti da se radi o novoj sankciji kao i zbog mogućnosti primjene uvjetnog otpusta. Osim toga, moguće je i da je razmjerno niski postotak primjene djelomične uvjetne osude uvjetovan izostankom propisanog formalnog uvjeta koji se odnosi na novčanu kaznu. Smatramo da bi *de lege ferenda* trebalo izostaviti mogućnost primjene djelomične uvjetne osude uz novčanu kaznu koja se i kod "čiste" uvjetne osude, kao nedvojbeno lakše sankcije, primjenjuje tek iznimno.

2.1.3. Rad za opće dobro

Rad za opće dobro je jedna od alternativa o kojoj se dosta pisalo u svjetskoj, ali i hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj literaturi.⁷⁸ Tonry⁷⁹ navodi da je rad za opće dobro najčešća sankcija koja se u SAD-u primjenjuje među sankcijama „srednjeg puta“. U pogledu djelotvornosti Tonry zaključuje da je rad za opće dobro primjeren za počinitelje koji ne pokazuju neprihvatljivi rizik budućeg povrata, posebice se to odnosi na delikte nasilja.

U hrvatskom kaznenom pravu rad za opće dobro⁸⁰ je reguliran člankom 55. KZ-a i zadnji put je noveliran 2017. godine. Osobi koja je osuđena na novčanu kaznu do 360 dnevnih iznosa ili kaznu zatvora u trajanju manjem od jedne godine, sud može kaznu zamijeniti radom za opće dobro. Na taj način osoba radi u korist društva. Za taj rad se osuđeniku ne plaća, tako da radi besplatno za javno, tj. opće dobro društva,⁸¹ a rad izvršava u raznim ustanovama i kod raznih pravnih osoba s kojima Ministarstvo pravosuđa ima Ugovor za izvršavanje rada za

⁷⁸ za više vidjeti Tot 2007, *op. cit.* (bilj. 13.); Žakman-Ban; Šućur 1999, *op.cit.* (bilj. 10.); Mršić, G. (2010) Zamjena kazne zatvora radom za opće dobro na slobodi, Informator, br. 5873-5874, lipanj.; Rajić, S. (2005), Izvršavanje uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro na slobodi: Alternativne sankcije u RH-stanje i perspektive, Kriminologija i socijalna integracija, vol.13, br.1 (str. 119.-132.);

O mogućnosti uvođenja 'rada u javnom interesu' pisao je još Bačić prema Žakman-Ban, V.; Mikšaj -Todorović, L.J.; Romić, P. (1994) Mogućnosti probativnog pristupa u okvirima alternativnih sankcija u Republici Hrvatskoj, Kriminologija i socijalna integracija, vol.1. br.2. str. 83. (str. 77.-96.)

⁷⁹ U drugim se državama rad za opće dobro primjenjuje kao „međukazna“ između kratkotrajne zatvorske kazne za srednje teška kaznena djela. Tonry 1997, *op. cit.* (bilj. 37.), str. 56

⁸⁰ Više o oblicima rada za opće dobro kao alternativni, tj. zamjenskoj sankciji; alternativni kao načinu izbjegavanja supletornog zatvora te posebnoj obvezi kod primjene načela svrhovitosti, tj. oportuniteta vidjeti Kurtović Mišić; Krstulović Dragičević 2014, *op. cit.* (bilj. 3.) str. 869.

⁸¹ Čl. 55. st. 10. KZ-a

opće dobro.⁸² Rad za opće dobro ili novčana kazna imaju se primijeniti kao primat pred kaznom zatvora, tj. sud bi ih trebao primijeniti kada izrekne kaznu zatvora do 6 mjeseci. Iznimno ih ne bi trebao primijeniti u takvim slučajevima, kada smatra kako se tim sankcijama (kao i uvjetnom osudom) ne bi mogla postići svrha kažnjavanja.⁸³ Time je jasno propisana iznimnost izricanja kratkotrajnih kazni zatvora. Međutim, rad za opće dobro se ne može izreći, tj. ne može se zamijeniti čak i u onim situacijama kada bi se izrekla kazna zatvora do šest mjeseci, onom počinitelju koji je već osuđen na kaznu zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci. Drugim riječima može se izreći i recidivistima, ali ne onima kojima je bila izrečena kazna zatvora dulja od šest mjeseci.⁸⁴ Važan uvjet primjene, tj. izricanja rada za opće dobro je pristanak osuđenika.⁸⁵ Pristanak daje nadležnom tijelu za probaciju koja onda određuje rok⁸⁶ za izvršavanje tog rada vodeći računa o njegovim mogućnostima s obzirom na njegove osobne prilike i zaposlenje.⁸⁷ Drugim riječima tijelo za probaciju određuje rok i sadržaj. Ovo rješenje treba podvrgnuti kritici, jer bi jedino sud trebao biti ovlašten odrediti rok i sadržaj načina obavljanja rada za opće dobro, uzimajući obzir sve okolnosti slučaja, a ponajviše sve okolnosti vezane za počinitelja i njegove sposobnosti, zbog toga što je rad za opće dobro modifikacija kazne. Kaznu je ovlašten modificirati jedino sud i to u punom njezinom opsegu, jednako kao što je izabrao vrstu i mjeru kazne. Uz rad za opće dobro može se izreći zaštitni nadzor koji ne može biti duži od vremena u kojem osuđenik mora izvršiti rad za opće dobro,⁸⁸ kao i sigurnosnu mjeru. Posebne obveze danas nije moguće izreći uz rad za opće dobro, jer je izrijekom propisano da se posebne obveze mogu izreći jedino uz uvjetnu osudu i djelomičnu uvjetnu osudu.⁸⁹ Ako osuđenik ustrajno izbjegava provođenje zaštitnog nadzora koji mu je izrečen uz rad za opće dobro ili bez opravdanog razloga krši obvezu koja mu je određena sigurnosnom mjerom, sud će donijeti odluku kojom određuje izvršenje prvotno izrečene kazne. Utvrdi li se da je počinitelj zbog opravdanih razloga izbjegavao zaštitni nadzor, sud ga može osloboditi zaštitnog nadzora, ili mu može produljiti rok za izvršenje zaštitnog nadzora. Postoji nelogičnost, u vezi rokova i njihova produljenja. Rok za zaštitni nadzor koji je izrečen

⁸² Ministarstvo pravosuđa ima trenutno sklopljene ugovore s 1140 pravnih osoba. Informacije su dostupne na: <https://pravosudje.gov.hr/probacijska-sluzba/pravne-osobe-u-kojima-se-izvrsava-rad-za-opce-dobro/popis-pravnih-osoba-u-kojima-se-izvrsava-rad-za-opce-dobro/14682> (11.4.2018.)

⁸³ Čl. 45. st. 1. KZ-a

⁸⁴ Čl. 55. st. 2. KZ-a

⁸⁵ Čl. 55. st. 5. KZ-a

⁸⁶ Rok ne može biti kraći od jednog mjeseca niti dulji od dvije godine računajući od početka izvršavanja rada za opće dobro. – Čl. 55. st. 6. KZ-a

Osuđenik se mora javiti nadležnom tijelu za probaciju u roku 8 dana. Za više o tome ili ne javljanju na vrijeme vidjeti čl. 55. st. 7. KZ-a.

⁸⁷ Čl. 55. st. 6. KZ-a

⁸⁸ Čl. 55. st. 4. KZ-a

⁸⁹ Vidjeti čl. 62. st. 1. KZ-a

uz rad za opće dobro produljuje sud, a rok za izvršavanje rada za opće dobro određuje i produljuje tijelo nadležno za probaciju. Sud mora se voditi računa o tome da rok za izvršavanje zaštitnog nazora ne prelazi rok za izvršavanje rada za opće dobro, koji određuje tijelo za probaciju. Smatramo da bi bilo logičnije i u skladu s načelom sudskog odlučivanja u domeni sankcija, da oba roka određuje sud i odlučuje o njihovu produljenju.

U situaciji kada osuđenik ne izvršava rad za opće dobro svojom krivnjom, sud odmah donosi odluku kojom određuje izvršenje izrečene kazne u neizvršenom dijelu ili u cijelosti. Ako ga nije izvršavao neskrivljeno, tj. zbog nekih okolnosti ili razloga neovisnih o njemu, nadležno tijelo za probaciju produžit će mu rok koji mu je bio ranije odredio.⁹⁰ O tome zbog čega osuđenik nije izvršavao rad za opće dobro, odnosno je li njegovo postupanje bilo skrivljeno ili neskrivljeno je odlučivao i Vrhovni sud Republike Hrvatske u predmetu KŽ-311/15. Sud je zaključio kako je ponašanje osuđenika bilo skrivljeno, jer mu je već prethodno jednom bio produžen rok za izvršavanje rada za opće dobro, nakon čega ga je izvršavao šest dana, a potom je opet prestao.⁹¹

Kada sud mijenja novčanu kaznu radom za opće dobro, zamijenit će jedan dnevni iznos s dva sata rada, a kad kaznu zatvora zamjenjuje radom za opće dobro, zamijenit će jedan dan zatvora s dva sata rada.⁹²

Tablica 3 Prikaz primjene rada za opće dobro u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2016.⁹³

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
UKUPAN BROJ OPTUŽENIH	31208	26622	22397	18089	15198	15889
OSUĐENIH	23389	20548	16617	14888	12552	13412
RAD ZA OPĆE DOBRO (%)	3,6	4,1	6,2	10,0	7,7	7,9

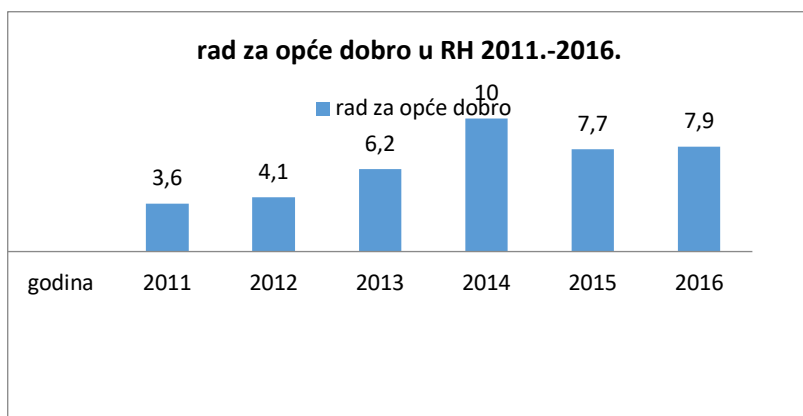
⁹⁰ Čl. 55. st.8. KZ-a

⁹¹ Rješenje VSRH KŽ-311/15, od dana 11. svibnja 2015.

Više o sličnoj tematici tj. o neizvršavanju rada za opće dobro vidjeti i rješenje VSRH KŽ-646/16, od dana 15.12.2016.; rješenje VSRH KŽ-593/14, od dana 21.10.2014.

⁹² Čl. 55.st.3. KZ-a

⁹³ Tablicu izradili autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku; dalje: DZS (Izvešće DZS-a br. 1478/2012, 1504/2013, 1528/2014, 1551/2015, 1576/16, 1605/2017); dostupno na: <https://www.dzs.hr/> (11.4.2018.)

Grafikon 3 Prikaz primjene rada za opće dobro u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2016.⁹⁴

Iz prikazanih podataka uočava se lagani uzlazni trend izricanja rada za opće dobro u Hrvatskoj. Prosječno je u promatranom šestogodišnjem razdoblju bio izrečen u 6,6 %. Najviše ga je bilo izrečeno 2014. godine i iznosio je 10% ukupnog broja izrečenih sankcija. Očito je kako je sudska praksa prepoznala značaj ove modifikacije kazne zatvora, i sve ju više primjenjuje, a vrlo je vjerojatno da je njezinoj učestalijoj primjeni doprinijela i zakonska odredba o iznimnoj primjeni kratkotrajnih kazni zatvora.

2.1.4. Zaštitni nadzor

Zaštitni nadzor se ne može smatrati alternativom kazne zatvora u užem smislu, ali je dodatan faktor pomoći i nadzora počiniteljima kaznenih djela, prema kojima su izrečene i primijenjene alternativne sankcije. Prema odredbama KZ97 osim „obične uvjetne osude“ u skladu s člankom 70. bilo je moguće izreći uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom.⁹⁵

U pozitivnom hrvatskom kaznenom zakonodavstvu može se izreći uz uvjetnu osudu, rad za opće dobro i uvjetni otpust.⁹⁶ Posebno je naglašena njegova primjena u situacijama kada se izriče kazna zatvora preko šest mjeseci, a radi se o okrivljeniku koji je mlađi od 25 godina, kako bi se na njega pojačano utjecalo ovim nadzorom i izvelo ga na pravi put. Sud će ga izreći kada ocijeni da je okrivljeniku potrebna pomoć, vođenje i nadzor nadležnog tijela za probaciju, u cilju specijalne prevencije (da ne bi ubuduće činio kaznena djela i kako bi se lakše uključio u društvo).⁹⁷ Temelji na pojedinačnom programu postupanja koji izrađuje,

⁹⁴ Grafikon izradili autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku

⁹⁵ Kada su ostvareni zakonski uvjeti za primjenu uvjetne osude ali s obzirom na okolnosti u kojima počinitelj kaznenog djela živi, vodeći računa o njegovoj ličnosti odnosno kad sud procijeni da mu je potrebna pomoć, zaštita i nadzor radi ostvarenja obveze da u roku kušnje ne počini novo kazneno djelo, mogao je primijeniti uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom.

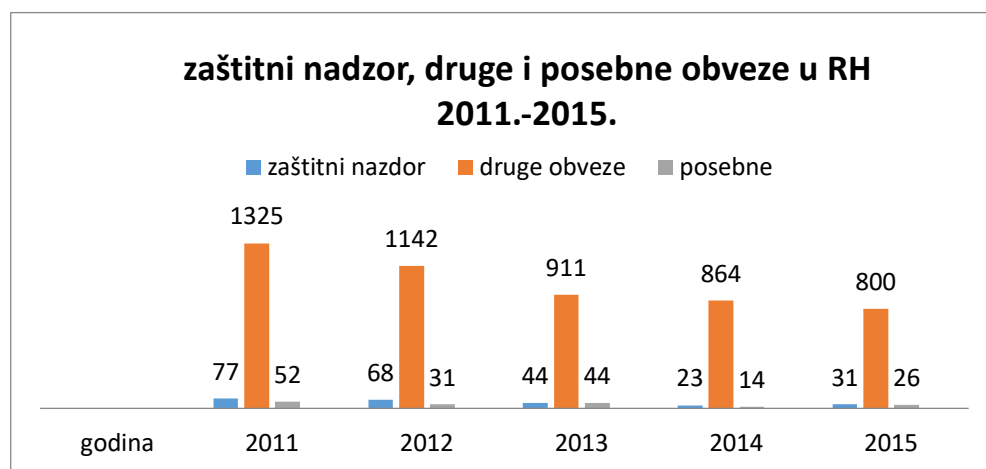
⁹⁶ Čl. 64. st. 3. KZ-a

⁹⁷ Čl. 64. st. 2. KZ-a

pomaže provesti i čije provođenje nadgleda nadležno tijelo za probaciju. Može se ukinuti i prije isteka roka na koji je određen ako su prestale potrebe pomoći, vođenja i nadzora ili se, ako za time postoji potreba, može produljiti sve do zakonom predviđenog maksimalnog trajanja. Zakonodavac propisuje i niz obveza⁹⁸ uz zaštitni nadzor pa se one smatraju posebnim obvezama uz zaštitni nadzor različitim od onih propisanih u čl. 62. KZ-a. Posebno se ističe kako je od ovog zaštitnog nadzora kao posebne kaznenopravne mjere potrebno razlikovati sigurnosnu mjeru zaštitnog nadzora po punom izvršenju kazne zatvora iz članka 76. KZ-a.⁹⁹

Tablica 4 Primjena zaštitnog nadzora i ispunjenje drugih i posebnih obveza u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2015.¹⁰⁰

	2011	2012	2013	2014	2015
Zaštitni nadzor	77	68	44	23	31
Ispunjenje drugih obveza	1325	1142	911	864	800
Posebne obveze ¹⁰¹	52	31	44	14	26

Grafikon 4 Primjena zaštitnog nadzora ispunjenje drugih i posebnih obveza u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2015.¹⁰²

⁹⁸ Obveze su propisane čl. 64. st. 5. KZ-a – redovito javljanje probacijskom službeniku; primanje posjeta probacijskog službenika u domu i davanje mu svih potrebnih informacija i dokumenta; traženje suglasnosti suca izvršenja za put u inozemstvo; obavješćavanje probacijskog službenika o promjeni zaposlenja ili adrese, i to u roku od dva dana od te promjene te o putovanju u trajanju duljem od osam dana i danu povratka.

⁹⁹ Više u Horvatić; Derenčinović; Cvitanović, 2017, *op. cit.* (bilj. 15.), str. 278.

¹⁰⁰ Tablicu izradili autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku; dalje: DZS (Izvešće DZS-a br. 1478/2012, 1504/2013, 1528/2014, 1551/2015, 1576/16); dostupno na: <https://www.dzs.hr/> (11.4.2018.)

Napominje se kako se u Izvešću DZS-a br. 1605/2017 ne nalaze podaci o zaštitnom nadzoru za 2016. godinu

¹⁰¹ Izvor. Podaci Državnog zavoda za statistiku –neobjavljeno

¹⁰² Vidjeti bilješku 100.

Iz prikazanih podataka prolazi kako je vidljiv padajući trend primjene zaštitnog nadzora, te je gotovo nezamjetna njegova primjena u praksi, budući da su iskazani podaci u apsolutnim brojevima. Najviše ga je bilo izrečeno 2011. godine, a najmanje 2014. godine.

2.1.5. Elektronički monitoring

Tehnologija koja je omogućila elektronički monitoring nastala je krajem '60-ih godina prošlog stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama, preciznije radom *Schwitzgebela* iz 1968. godine.¹⁰³ Postoje tri primarna modela njegove primjene u kaznenom pravu^{104,105} - za vrijeme kaznenog postupka (kao neka vrsta mjere opreza); nakon izricanja kazne ili umjesto kazne (u nekim sustavima primjerice SAD-a¹⁰⁶ elektronički monitoring je jedna vrsta sankcije) i primjena elektroničkog monitoringa nakon izdržavanja kazne. Vrlo je česta situacija da se on primjenjuje tijekom postupka kada se osoba otpušta uz jamčevinu. Tako je primjerice u Ujedinjenom Kraljevstvu 1989. godine u sudskim postupcima uz jamčevinu

¹⁰³ On je načinio kilogram tešku radio telemetrijsku napravu koja je odašiljala signale u dometu od 400 metara i određivala na ekranu lokaciju osobe koja je nosila napravu. Ranih osamdesetih američki sudac, inspiriran stripom Spiderman, predložio je jednoj tvrtki da napravi ogrlicu koju bi optuženik nosio kako bi ga se moglo putem nje nadzirati. Takva ogrlica je 1983. godine prvi put primijenjena na prekršitelja uvjetne kazne, kako bi se moglo nadzirati njegovo buduće ponašanje.- Berger, S., Burright, D. et al. (2002) The Effectiveness of Community-Based Sanctions in Reducing Recidivism, Oregon Department of Corrections, September 5, (1-45) dostupno na www.oregon.gov/DOC/TRANS/CC/docs/pdf-effectiveness_of_sanctions_version2.pdf (28.6.2016)

¹⁰⁴ Prvi način je uporaba elektronskog monitoringa u cilju osiguranja prisutnosti osobe na određenom mjestu. Drugi način je primjena elektronskog monitoringa u smislu ograničenja („restriction“) kretanja. Pretežito se upotrebljava u svrhu osiguranja da osoba ne bude prisutna na određenom mjestu, u zabranjenim područjima ili da se onemogućí pristup određenom krugu ljudi (potencijalnim žrtvama ili supočiniteljima)- *Ibidem*

Treći način je uporaba elektronskog monitoringa u cilju nadzora („surveillance“). Može se koristiti za permanentni nadzor, praćenje osobe, bez ograničenja njezinog kretanja.- *Ibidem*

¹⁰⁵ U pogledu vrsta uređaja koji se koriste za elektronski monitoring, osnovna podjela je podjela na aktivne i pasivne sustave. Pasivni sustav podrazumijeva periodični telefonski kontakt kako bi se osiguralo da osoba bude na određenom mjestu – gdje bi trebala biti. Identitet osobe se provjerava putem šifre na uređaju koji osoba nosi ili biometričkim putem kao što je otisak prsta ili mrežnica oka. Aktivni sustav podrazumijeva da osoba nosi uređaj koji stalno emitira signal. Odgovarajući prijamnik instaliran je u kući osobe koja se nadzire, koji putem releja odašilje signal u stanicu za monitoring. Ukoliko se osoba predaleko udalji od kuće uređaj emitira upozoravajući signal. Riječ je o primjeni mobilne opreme koja može detektirati prisutnost uređaja koji osoba nosi. Sljedeću vrstu takvog sustava predstavlja GPS sustav (*Global Positioning Systems*) koji se sastoji od tri komponente: satelita, velike mrežne stanice i pokretnog, mobilnog uređaja. U pravosudnom sustavu GPS se može koristiti za potrebe pritvora, ograničenje kretanja i potrebe nadzora. Postoje mnoge sofisticirane naprave koje uključuju minijaturne videokamere koje omogućavaju službenicima da prate lokaciju i aktivnosti promatrane osobe dok drugi uređaj mjeri biokemijske karakteristike kao što je na primjer razina alkohola u krvi promatrane osobe. - prema Jarred, W. (2000) Electronic monitoring: Corrective Service Bill, Legislation Brief 11/00, Queensland Parliamentary Library, Brisbane

¹⁰⁶ Elektronički monitoring kao sankcija danas je primjenjiv u SAD-u i općenito je zamišljen kao blaža mjera u odnosu na zatvor, ali pak stroža od uvjetne osude. U SAD-u je 1998. godine primijenjen elektronički monitoring uz uvjetnu osudu na 19.677 osoba. - Bonczar, T, Glaze, L. E. (1998), Correctional population in the United States, Bureau of Justice Statistics, US Department of Justice DC, 1999, <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/cpus98.pdf> 4. February 2003., (13.10. 2013.).

elektronički monitoring bio primijenjen na 50 osoba koje su trebale biti nadzirane.¹⁰⁷ Tijekom postupka primjenjuje se i u drugim državama ponajprije anglosaksonskog pravnog kruga tj. u tzv. *common law* sustavu kao SAD-u, Australiji¹⁰⁸ i Kanadi.¹⁰⁹ Zanimljiva je mogućnost njegove uporabe tijekom postupka pružanja azila dok se postupak ne okonča.¹¹⁰

Elektronički monitoring se može koristiti kao ograničenje slobode osuđenika, primjerice u sklopu tzv. zatvora u domu „*home detention*“, pa tako u Novom Južnom Walesu¹¹¹ zakon izričito ne spominje ovlasti za primjenu elektroničkog monitoringa, ali *Crimes Act* iz 1999. daje ovlast sudu da izrekne sankciju zatvora u domu, uz koju se onda primjenjuje i elektronički monitoring.¹¹² U pojedinim državama SAD elektronički monitoring je izravna zamjena za zatvorsku kaznu.¹¹³ Elektronički monitoring primjenjuje se kao alternativa za zatvorsku kaznu ili preventivna mjera u Škotskoj i Walesu, ali i uz uvjetnu osudu i tijekom tretmanskih programa primjerice u Švedskoj, Nizozemskoj i pojedinim državama SAD-a.¹¹⁴ Zanimljiva je mogućnost njegove primjene u pojedinim zemljama primjerice Ujedinjenom Kraljevstvu i na Novom Zelandu u posljednjim stadijima izdržavanja kazne, kao tranzicija između zatvora i slobode.¹¹⁵ Uz uvjetni otpust primjenjuje se primjerice u Engleskoj i Walesu, i SAD-u, a u okviru pilot projekta u Engleskoj i Walesu isprobana je njegova primjena i uz novčanu kaznu.¹¹⁶ Istraživanje u Novom Zelandu koje je bilo provedeno u odnosu na osobe koje su se nalazile na izdržavanju kazne u domu (dakle

¹⁰⁷ Takav program se primjenjuje i danas, a najčešće se radi o primjeni tih programa na maloljetne osobe (okrivljenike stare između 12 i 16 godina koji su pod nadzorom pušteni uz primjenu elektroničkog monitoringa), kako bi se izbjeglo njihovo upućivanje u zatvor. -Macro Youth Crime, Electronic monitoring of children remanded on bail or to local authority accommodation, Youth Crime Briefing, <http://www.nacro.org.uk/data/briefings/nacro-2002060300-yces.pdf>, 4. February 2003, (23.9.2017.).

¹⁰⁸ Elektronički monitoring je moguć u slučajevima kada je u sudskom postupku predviđena jamčevina - odjeljak 11 (2) Australijskog Zakona o jamčevini (Australian Bail Act iz 1985), prema Brennan, F. (2003), Australia's Refugee Policy: Facts, Needs and Limits, Jesuit Social Justice Centre, Sidney http://www.ceo.parra.catholic.edu.au/pdf/sjustice/fb_paper.pdf 6. February 2003., posjećeno 24. 9. 2017.

¹⁰⁹ Prema Maxfield, M. G., Baumer, T. L. (1990), Home detention with electronic-monitoring: Comparing pre-trial and post-conviction program, *Crime & Delinquency*, vol.36, No.4, str. 521-536

¹¹⁰ Jedna se odnosi na nadzor osoba koje traže azil dok se taj postupak ne riješi. Te osobe se drže u nekoj vrsti pritvora, prema Brennan, F. (2003), Australia's Refugee Policy: Facts, Needs and Limits, Jesuit Social Justice Centre, Sidney http://www.ceo.parra.catholic.edu.au/pdf/sjustice/fb_paper.pdf 6. February 2003., (24.9.2017.).

¹¹¹ Mukherjee, S. (1999), Intermediate sanction: Electronic monitoring and house arrest, *Global Report on Crime and Justice*, Oxford University Press; dostupno na Internet stranici <http://www.aic.gov.au>, posjećeno 25. 9. 2017.

¹¹² Keay 2000, *op. cit.* (bilj. 26.), str. 98.-105.

¹¹³ Sud najprije izrekne počinitelju zatvorsku kaznu, potom, pod uvjetom da osuđenik pristane, može izdržavati zatvorsku kaznu u domu uz primjenu elektroničkog monitoringa. -NT Department of Justice, Home Detention Program, Correctional Services, Darwin, <http://www.nt.gov.au/justice/textpages/correservs/commcorr/homedet.html> 3. February 2003., (24. 8. 2013.)

¹¹⁴ White, E., Electronic Surveillance: Where Do We Draw the Line, May, 2002., <http://www.stleonards.ca/docs/policy/PLElectro.asp>, (26. 9. 2017.)

¹¹⁵ Pokazalo se da program primjene elektroničkog monitoringa uspješno funkcionira uz manje tehnološke probleme i određene negativne učinke na obitelj zatvorenika.

¹¹⁶ The Role of Electronic Monitoring (history and current developments) <http://www.Scotland.gov.uk/consultation/justice/toem-02.asp>, (25.9. 2017.)

izdržavanje zatvorske kazne u manje ograničenom, restriktivnom okruženju) rezultirale su činjenicom da su generalno govoreći te osobe bile zadovoljne takvim režimom,¹¹⁷ iako je bilo isticano da „onaj koji je iskusio primjenu elektronskog monitoringa dok je bio u kućnom pritvoru zna da je psihološki mnogo teže držati tu napravu na sebi u smislu samodiscipline nego što je to u zatvorskom svijetu“.¹¹⁸ U tom kontekstu, a i prema nekim autorima (*De Michele, Nellis i Mair*) shvaćanje elektronskog monitoringa kao humane alternative kazni zatvora je relativno poljuljano.¹¹⁹

Još samo nekoliko riječi o nekim provedenim istraživanjima u vezi primjene elektroničkog monitoringa. Jedno od ključnih istraživanja provedeno je u pet pravosudnih sustava u Europi (Belgija, Engleska i Wales,¹²⁰ Njemačka, Nizozemska i Škotska), koji provode elektronički monitoring,¹²¹ od Konfederacije europske probacije¹²² (dalje: CEP).¹²³ Istraživanje se provodilo dvije godine (2014.-2016.), a dobiveni podaci ukazuju da se elektronički koristi u različite svrhe, na različite načine i u raznim fazama kaznenog postupka. Tako ga u stadiju predistražnog postupka primjenjuju Belgija, Engleska i Wales, Njemačka, Nizozemska (i to kao GPS te kao radio frekvenciju ili RF), u kaznenom postupku primjenjuje

¹¹⁷ Gibbs, A., King, D. (2003), The electronic ball and chain? The operation and impact of home detention with electronic monitoring in New Zealand, *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, vol. 36. No. 3, str. 1-17.

¹¹⁸ Fox, R. G., Dr Schwitzgebel's machine revisited: Electronic monitoring of offenders, *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, vol. 20., No.3., 1987., str. 131-147

¹¹⁹ Vidjeti više u De Michele, M. (2014) Electronic Monitoring: It's a Tool, Not a Silver Bullet, *Criminology and Public Policy* 13(3): 393-400. Lilly, J. (2006) 'Issues Beyond Empirical EM Reports', *Criminology and Public Policy* 5(1): 93-101. Mair, G. (2006) Electronic Monitoring: Effectiveness and Public Policy, *Criminology and Public Policy* 5(1): 57-60. Nellis, M. (2006) 'Surveillance, Rehabilitation and Electronic Monitoring: Getting the Issues Clear', *Criminology and Public Policy* 5(1): 103-108.

Nellis, M. (2009) 'Surveillance and Confinement: Explaining and Understanding the Experience of Electronically Monitored Curfews', *European Journal of Probation* 1(1): 41-65. Nellis, M. (2013) 'Surveillance, Stigma and Spatial Constraint: The Ethical Challenges of Electronic Monitoring' In: Nellis, M., Beyens, K., and Kaminski, D. (eds.) *Electronically Monitored Punishment: International and Critical Perspectives*, Oxon: Routledge: 193-210

¹²⁰ Za više o elektroničkom monitoringu u Engleskoj i Walesu te Švedskoj vidjeti Nellis, M. and Bungerfeldt, J. (2013) 'Electronic monitoring and probation in Sweden and England and Wales: Comparative Policy Developments', *Probation Journal* 60(3): 278-301.

¹²¹ Ovo je prvo takvo komparativno istraživanje uporabe elektroničkog monitoringa. Cilj mu je bio usporediti zakonska rješenja i modele, kao i praksu u navedenim sustavima. U fokusu je bio elektronički monitoring kao alternativa pritvora, tj. istražnog zatvora, kako bi se vidjelo i kako bi se osigurala bolja učinkovitost njegove primjene uz poštivanje ljudskih prava, i u tom kontekstu humanosti i etičnosti. -*Ibidem*

Bila su provedena i druga istraživanja, ali niti jednim nije izvršena sustavna usporedba implementaciju elektroničkog monitoringa u različitim pravosudnim sustavima.- za više vidjeti Nellis, M. and Martinovic, M. (2016) Editorial, *Journal of Technology in Human Services*, 34(1): 1-8, Erez, E, Ibarra, P. (2014) Electronic Monitoring: international and comparative perspectives, *Crime, Law and Social Change*, 62(4): 385-387.

¹²² Slobodan prijevod autora (Confederation of European Probation)

¹²³ Vidjeti više u Huchlesby, A., Beyens, K., Boone M, Dunkel, F, Mcivor, G, Graham, H. (2016) Creativity and Effectiveness in the use of electronic monitoring: a case study of five jurisdictions.; dostupno na <http://www.cep-probation.org/projects/finished/projects> (26.2.2018.) i informacije o tom projektu su dostupne na: <http://www.cep-probation.org/projects/creativity-and-effectiveness-in-the-use-of-electronic-monitoring-as-an-alternative-to-imprisonment-in-eu-member-states/> (12.4.2018.)

se još i kao mjera opreza, a kao alternativnu sankciju primjenjuje ga Nizozemska (kao GPS i RF).¹²⁴ U postupku odobravanja uvjetnog otpusta primjenjuje se u Engleskoj i Walesu, Njemačkoj, Nizozemskoj i Škotskoj, a tijekom uvjetnog otpusta osim spomenutih država primjenjuje ga i Belgija.¹²⁵ Rezultati istraživanja pokazuju korelaciju između uporabe elektroničkog monitoringa i dugoročnog smanjenja zatvorske populacije te smanjenja stope recidivizma.¹²⁶

2.1.5.1. Elektronički monitoring - pilot projekt u Republici Hrvatskoj

U sklopu suradnje Sektora za probaciju u Hrvatskoj s Kraljevinom Španjolskom i IRZ-om, njemačkom zakladom za međunarodnu pravnu suradnju, u okviru tzv. *Twinning* projekta kao prijelaznog instrumenta pomoći *Transition facility*, vrijednog 1.000.000,00 Eura,¹²⁷ tijekom 2016. godine izrađene su preporuke za poboljšanje postojećeg zakonodavnog okvira i poboljšanja probacijske prakse, te njihovog usuglašavanja s EU standardima, praksom i preporukama.¹²⁸

U okviru te suradnje i provedbe *Twinning* projekta napravljena je priprema za provođenje pilot projekta elektroničkog monitoringa, koji bi trebao počivati na dobroj međusektorskoj suradnji između ključnih partnera relevantnih za uspješno uvođenje elektroničkog monitoringa (policija, sudovi, državno odvjetništvo, zatvorski sustav).¹²⁹

Pilot projekt elektroničkog nadzora započeo je prije otprilike godinu dana i trajao je 100 dana (od 17.2. do 28.5.2017). Trebao je obuhvatiti maksimalno 20 korisnika s područja

¹²⁴ Vidjeti više u Huchlesby, A., Beyens, K., Boone M., Dunkel, F., Mcivor, G., Graham, H. (2016) Creativity and Effectiveness in the use of electronic monitoring: a case study of five jurisdictions. May 2016. p.7. tablica 2.; dostupno na: <http://www.cep-probation-org/projects/finished/projects> (26.2.2018.)

Kada se elektronički monitoring provodi kao samostalna sankcija njegovo najduže trajanje je 12 mjeseci u Belgiji, Engleskoj i Walesu i Škotskoj, dok je u Njemačkoj 24 mjeseca. U tom slučaju određen je i broj sati dnevnog nadzora tijekom dana, pa se tako u Engleskoj i Walesu nadzor provodi od 2 do 16 sati, u Njemačkoj nije određeno, u Nizozemskoj od 2 do 17 sati, a u Škotskoj do 12 sati.

Što se tiče uporabe elektroničkog monitoringa nakon izlaska iz penalne ustanove u Belgiji se mora osigurati minimalno četiri a najviše 12 sati nadzora, u Engleskoj i Walesu između 9 i 12 sati nadzora, u Nizozemskoj od dva do 17 sati, a u Škotskoj do 12 sati nadzora.

U fazi pripremnog postupka u Belgiji je dozvoljen nadzor 24 sata, u Engleskoj i Walesu može trajati do 24 sata, u Njemačkoj nije propisano trajanje, u Nizozemskoj može trajati od 2 do 17 sati, a za Škotsku nije bilo podatka

¹²⁵ Engleska i Wales eksperimentalno ga koriste za monitoring alkohola, i u programu za žrtve.-*Ibidem*

¹²⁶ Nellis, M. and Martinovic, M. (2016) Editorial, *Journal of Technology in Human Services*, 34(1): 1-8, Erez, E., Ibarra, P. (2014) Electronic Monitoring: international and comparative perspectives, *Crime, Law and Social Change*, 62(4): 385-387.

¹²⁷ Ministarstvo pravosuđa, Sektor za probaciju, Izvješće o radu Probacijske službe za 2016.godinu Zagreb, ožujak 2017. str. 33.

¹²⁸ Preporuka je Vijeća Europe iz 2014. državama članicama da osobe pod elektroničkim monitoringom treba nadzirati probacijska služba koja bi im trebala i uz nadzor pružati i podršku.

¹²⁹ Formirana je radna skupina za implementaciju pilot projekta, izrađen je nacrt protokola za provođenje elektronskog nadzora i članovima radne skupine omogućen je studijski posjet Kraljevini Španjolskoj u kojoj su upoznati sa visoko razvijenim sustavom elektronskog nadzora.-*Ibidem*

Grada Zagreba i Zagrebačke županije, u koji će biti uključeni probacijski službenici Središnjeg ureda, Probacijskih ureda Zagreb I i II, te policija, Županijski sudovi u Zagrebu i Velikoj Gorici, Državno odvjetništvo i zatvorski sustav.¹³⁰ Međutim, prvotni planovi su ispali malo drugačiji od planiranih. Tako je pilot projekt uistinu bio proveden na području Grada Zagreba i Zagrebačke županije, a elektroničkim nadzorom je bilo obuhvaćeno svega pet osoba od kojih su četiri osobe bile na uvjetnom otpustu, dok je jedna bila u istražnom zatvoru u domu.¹³¹ Unatoč kratkoći njegovog trajanja i malom broju korisnika njegove primjene, zaključilo se kako se pilot projekt pokazao uspješnim i preporučena je njegova implementacija u hrvatski sustav.¹³² Među ostalim, temeljem provedene *cost benefit* analize pokazalo se kako jedan dan zatvora po osobi stoji 400 kuna, jedan dan probacije 10 kuna, a jedan dan elektronskog nadzora je stajao 100 kuna.¹³³ Ova činjenica smanjenja troškova je zasigurno uz već postojeće i na početku rada elaborirane razloge (izbjegavanje stigmatizacije, deprivacije i prizonizacije), jedan od dodatnih argumenta zašto bi valjalo uvesti punu primjenu elektroničkog monitoringa u Hrvatski kaznenopravni sustav.

Međutim, prema posljednjim informacijama do danas nije nastavljeno s onim što je započeto tim projektom u smislu njegove pune primjene, a niti se elektronički monitoring, tj. nadzor dalje provodi na širem krugu mogućih korisnika tog sustava.¹³⁴

4. ZAKLJUČNA PROMIŠLJANJA

Temeljno je pitanje jesu li alternativne sankcije adekvatna zamjena za kraće kazne zatvora i pravo rješenje za počinitelje lakših kaznenih djela. Proponenti alternativnih sankcija kažu da jesu, argumentirajući svoje stajalište ponajprije financijskim argumentima jer smatraju kako su te sankcije „isplativije“ u odnosu na zatvaranje (troškovi prehrane, troškovi održavanja, osoblja, s obzirom primjerice na prenapučenost zatvora izgradnja novih, njihovo cjelodnevno čuvanje, izobrazba, zdravstvena skrb naročito ako se usporedi s adekvatnim troškovima običnog građanina, itd.). Neki američki autori (*Anderson* i *Newman*) u obrazlaganju idu tako daleko da navode primjer da troškovi upućivanja osuđenika na izdržavanje zatvorske kazne u institucije maksimalnog stupnja osiguranja jesu jednaki

¹³⁰ Ministarstvo pravosuđa, Sektor za probaciju, Izvješće o radu Probacijske službe za 2016.godinu Zagreb, ožujak 2017. str. 33.

¹³¹ Vidjeti više u Špero, J.; Rosandić P. (2017), Elektronički nadzor - pilot projekt u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 24 broj 2 (str. 671.-692.)

¹³² Prema podacima dobivenim intervjuiranjem jedne službenice Ureda za probaciju koja je željela ostati anonimna i javno dostupnim informacijama putem medija

¹³³ Špero; Rosandić 2017, *op. cit* (bilj. 131.)

¹³⁴ *Supra* bilj. 132.

troškovima studenta na prestižnim sveučilištima poput Harvarda ili Yalea.¹³⁵ U Hrvatskoj je procijenjeno kako jedan dan zatvora po osobi stoji 400 kuna, jedan dan probacije 10 kuna, a jedan dan elektronskog nadzora je stajao 100 kuna. Međutim, ovdje valja ukazati na dvojbenu metodologiju utvrđivanja troška izvršenja i faktore koji su uzeti u obzir pri ovim procjenama i to posebice kad se radi o troškovima rada službenika za probaciju (iznos od 10 kuna dnevno čini se nerealno niskim u odnosu na sve realne i pretpostavljive troškove na terenu).

Nadalje, jedan od argumenata za primjenu alternativnih sankcija je i izbjegavanje štetnih posljedica, kao što su stigmatizacija, deprivacija i prizonizacija umjesto rehabilitacije. Korisnost alternativnih sankcija ogleda se u očuvanju obiteljskih i emocionalnih veza osuđenika (s obitelji, susjedstvom, poduzećem, i slično). Alternativne sankcije načelno omogućuju osuđenima da nastave s radom, osim ako su nastupile pravne posljedice osude, u kojem slučaju će i takvi osuđenici ostati bez posla i sredstava prihoda. S tim u vezi želi se skrenuti pozornost kako je potrebno uz dobru provedbu alternativnih sankcija, omogućiti i osigurati takvim osuđenima da ne ostanu bez posla, jer se inače suština alternativnih sankcija dovodi u pitanje. U tom kontekstu potrebno je popratiti promjene u kaznenom zakonodavstvu sporednim zakonodavstvom, kako bi se omogućilo da takvi osuđenici prema kojima su primijenjene alternativne sankcije zadrže posao i time im se omogući resocijalizacija. Na taj način svi imaju koristi, osuđenik i društvo. Isto tako pojedini programi su se pokazali uspješnim u smanjenju ili sprječavanju recidivizma. *Walker* primjerice navodi rezultate iz studija o recidivizmu koji ohrabruju u nastojanjima provedbe programa probacije.¹³⁶

Međutim ističu se i neka negativna razmišljanja u vezi primjena alternativnih sankcija. Najčešće je isticano da su alternativne sankcije preblage prema počiniteljima pa se njima ne postiže svrha kažnjavanja, jer ih se smatra pogodovanjem počiniteljima lakših kaznenih djela za koja se u pravilu izriču novčane kazne i uvjetne osude, te druge alternative kao rad za opće dobro. Međutim, ako je sankcija pravilno odmjerena, tada ovaj argument otpada. Ovaj argument „preblagih“ sankcija vrijedi za svaku sankciju koja nije primjereno i pravilno odmjerena, tj. uvijek kada se smatra da sankcija ne odgovara težini počinjenog kaznenog djela. S tim uvezi taj argument ne može se razmatrati kao specifičan za alternativne sankcije. U Hrvatskoj je tako bilo primjera kada se za ozbiljna koruptivna kaznena djela i vrlo visoke

¹³⁵ Tako Anderson, H. J., Newman, D. (1993) *Introduction to Criminal Justice*, McGraw-Hill, New York

¹³⁶ Walker, N. (1983) *The Effectiveness of Probation*, Probation Journal, 1. str. 91.-94.

iznose mita izricao rad za opće dobro, što je bilo potpuno neprimjereno, pa je takvo rješenje bilo popraćeno s dosta kritika javnosti¹³⁷ i struke.

Opravođano neki autori (*Van Kalmthout*) iznose zanimljiv argument neodređenosti njihove pravne naravi i nejasno određene svrhe. Treba li ih se shvatiti kao „punitivne mjere koje teže retribuciji ili su one usmjerene rehabilitaciji i resocijalizaciji? U većini država sudstvo i zakonodavac skloni su prvom stajalištu, dok službe probacije i socijalne skrbi teže drugome“.¹³⁸

U pogledu primjene elektroničkog monitoringa Konfederacija europske probacije je provela zanimljivo istraživanje u pet pravosudnih sustava u Europi (Belgiji, Engleskoj i Walesu, Njemačkoj, Nizozemskoj i Škotskoj) iz kojeg proizlazi kako je njegova primjena široko rasprostranjena u tim sustavima te se koristi u različitim stadijima kaznenog postupka od predistražnog, do njegove primjene pri provođenju sankcija ili alternativnih sankcija, kao i uvjetnog otpusta kao alternative u širem smislu.

Može se reći kako su alternativne sankcije u Hrvatskoj prema podacima DZS-a (novčana kazna, uvjetna osuda i djelomična uvjetna osuda te rad za opće dobro vrlo) vrlo zastupljene. Zajedno se primjenjuju u oko 85% (84,75% njihov prosječni postotak u šestogodišnjem razdoblju 2011.-2016.), od čega je najprimjenjivanija uvjetna osuda i djelomična uvjetna osuda (75,3%), a najmanje novčana kazna (2,85%), dok je rad za opće dobro zastupljen sa 6,6%. S tim u vezi je proveden u Hrvatskoj i pilot projekt uvođenja elektroničkog monitoringa, tj. nadzora 2017. godine koji je trajao 100 dana i pokazao se uspješnim te je preporučena njegova daljnja primjena i potpuna implementacija u kaznenopravni sustav. Međutim, do danas primjena elektroničkog monitoringa nije zaživjela u hrvatskom sustavu, jer nije uveden u pravosudni sustav niti se dalje primjenjuje. Koji su razlozi tome, ostaje za vidjeti, ali je vrlo vjerojatno kako se traže financijski resursi. Razvidno je da je u ovom segmentu izostalo dugotrajno financijsko planiranje jer je argument nedostatnih financijskih resursa za provedbu elektroničnog monitoringa kontradiktoran provedenoj *cost-benefit* analizi koja jasno ukazuje na isplativost ovog modela.

U konačnici se može zaključiti kako hrvatsko pravosuđe već dulje vrijeme (pa i prije donošenja KZ97) prepoznaje značaj alternativa koje primjenjuje u većini slučajeva (to se posebno odnosi na dominantnu primjenu uvjetne osude uz izrečenu kaznu

¹³⁷ Više informacija vidjeti na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/zakoni-ne-vrijede-za-lopove-na-vlasti-dok-cobankovic-guli-krumpir-drugi-gule-robiju/746116.aspx> (10.4.2018.)

¹³⁸ Van Kalmthout, A. M. (1996), Dvostruko lice alternativnih sankcija-iskustva zapadnoeuropskih zemalja, HLJKPP, vol 3, broj 1/1996., str. 209.-221.

zatvora). Za svaku pohvalu je i provođenje pilot projekta elektroničkog nadzora u hrvatskom kaznenopravnom sustavu. Smatramo da bi s tim trebalo nastaviti i po mogućnosti proširiti primjenu elektroničkog nadzora i na druge alternative, pa možda i na „čistu“ uvjetnu osudu. Također, je u tom pravcu potrebno osuvremeniti zakonodavstvo kojim se regulira izvršavanje „čiste“ uvjetne osude.